

*І. В. Мартинюк,
викладач кафедри фінансів, Одеський національний економічний університет*

ЕКОЛОГІЧНИЙ ПОДАТОК ЗА РОЗМІЩЕННЯ ВІДХОДІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

*I. Martinyuk,
Lecturer, Department of Finance, Odessa national economic university*

ENVIRONMENTAL TAX FOR WASTE DISPOSAL AS AN INSTRUMENT OF THE ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Розглянуто екологічний податок за розміщення відходів та обґрунтовано необхідність його вдосконалення з урахуванням рентного підходу. Запропоновано коефіцієнти до ставок екологічного податку, які встановлюються залежно від місця розміщення відходів у навколишньому природному середовищі. Доведено фіскальну та екологічну ефективність запропонованих коефіцієнтів.

Considered an environmental tax for waste disposal and the necessity to improve it based on rental approach. An environmental factors to the tax rates that are set depending on the placement of waste into the environment are proposed. Fiscal and environmental effectiveness of the proposed rates are proved.

Ключові слова: еколого-економічний розвиток, екологічний податок, екологічна рента, небезпечні відходи, коефіцієнти до ставок екологічного податку

Key words: environmental and economic development, environmental tax, environmental rent, hazardous waste, factors to the environmental tax rate.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В Україні, як і в більшості країн світу, справляється екологічний податок, який не виконує належним чином ні фіскальної, ні регулюючої функції. Так, частка екологічного податку (збору за забруднення навколишнього природного середовища до 1.01.2011 року) у доходах Зведеного бюджету України коливається в межах від 0,31 — 0,63 %, а обсяги викидів забруднюючих речовин та утворених відходів є досить значними. Це зумовлює необхідність реформування екологічного податку з метою забезпечення сталого еколого-економічного розвитку країни, який є пріоритетним. Як відомо, в рамках конференції Організації об'єднаних націй зі збалансованого розвитку "Ріо+20" (2012 рік) обговорювались питання відносно стійкого та збалансованого розвитку країн з урахуванням трьох аспектів, а саме: економічного, екологічного та соціального. Основою стійкого розвитку є побудова "зеленої" економіки, де екологічна складова є найважливішою. Саме завдяки урахуванню екологічного аспекту побудова "зеленої" економіки надасть змогу раціонально використовувати природні ресурси з меншою шкодою для навколишнього природного середовища, підвищить ефективність використання природних ресурсів та зменшить викиди забруднюючих речовин [1].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Проблеми виділення екологічної ренти, обґрунтованого підходу до визначення ставок та методики розрахунку екологічного податку з урахуванням рентного підходу, необхідності його реформування є об'єктом дослідження багатьох науковців, серед яких В. Боронос, О. Веклич, Б. Данилишина, О. Маслюківська, Л. Шерстобитова та інші.

В. Боронос [2], Л. Шерстобитова [3] у своїх дослідженнях розглядають питання, які пов'язані з екологічною рентою. Надають визначення даній категорії, виділяють види екологічної ренти.

Науковець О. Веклич [4] надає власне визначення, види екологічної ренти, досліджує проблеми, характерні екологічній ренті, та шляхи їх вирішення.

Науковець О. Маслюківська [5] у своїх працях детально досліджує екологічний податок на викиди діоксиду вуглецю, необхідність вдосконалення його справляння за рахунок запровадження обґрунтованої ставки екологічного податку на викиди діоксиду вуглецю.

На наш погляд, у працях науковців з досліджуваного питання відсутній детальний підхід до розроблен-

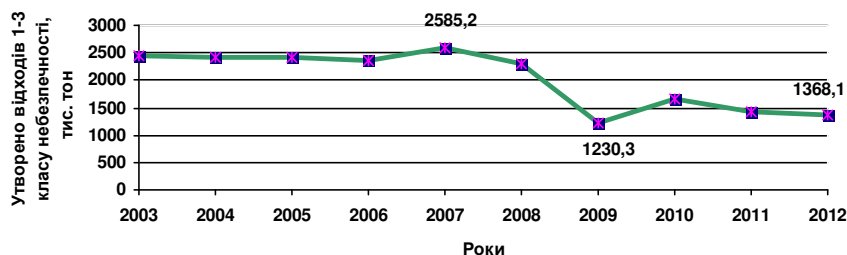


Рис. 1. Динаміка кількості утворених відходів 1—3 класу небезпечності в Україні, 2003—2012 роки, тис. тонн

відходів. Також особливу увагу варто приділити тому факту, що до 2010 року менше 50 % відходів розміщувалося у спеціально відведених місцях, і лише у 2010 році цей показник сягнув 80,38%, а у 2011 році — 61,9 %.

До 2010 року Державним комітетом статистики не проводився облік утворених відходів четвертого класу небезпечності, які є малонебезпечними відходами. Обсяг утворених малонебезпечних відходів за 2010—2012 роки склав 417531,9 тис. тонн, 446206,7 тис. тонн та 449358,7 тис. тонн відповідно. Обсяги утворених відходів четвертого класу перевищують обсяги відходів першого — третього класів майже у 200 разів. Зазначимо, що на суттєве збільшення обсягів утворених відходів вплинуло також те, що почали вести облік утворених відходів домогосподарствами, починаючи з 2011 року.

ня екологічного податку з урахуванням рентного підходу, що справляється за розміщення відходів, які негативно впливають на стан навколишнього природного середовища.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою дослідження є реформування екологічного податку за розміщення відходів з метою покращення еколого-економічного стану країни. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити ряд завдань: здійснити аналіз механізму стягнення екологічного податку за розміщення відходів; обґрунтувати необхідність реформування екологічного податку з урахуванням рентного підходу; розробити коефіцієнти до ставок екологічного податку, що справляється за розміщення відходів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

На сьогоднішній день в Україні, як і в більшості країн світу, справляється екологічний податок. Об'єктом стягнення його є обсяги та види забруднюючих речовин, викиди яких здійснюються в атмосферне повітря, у водні об'єкти; відходів, які розміщуються у спеціально відведених для цього місцях; палива, у тому числі виготовленого з давальницької сировини, реалізованого або ввезеного на митну територію України; радіоактивних відходів, які створюються в результаті діяльності суб'єктів господарювання та (або) тимчасово зберігаються їх виробниками понад установленого особливими вимогами ліцензій термінами; електроенергії.

Впровадження екологічного податку на зміну збору за забруднення навколишнього природного середовища свідчить про його фіскальну та екологічну спрямованість, що надасть можливість збільшити податкові надходження до бюджету держави за умови здійснення ефективного податкового контролю та зменшити негативний вплив на навколишнє природне середовище.

На жаль, в Податковому кодексі відсутні економічні стимули для підприємств, які сприяли б впровадженню новітніх ресурсозберігаючих та природоохоронних заходів. Якщо розглянути динаміку обсягів утворених відходів (рис. 1), які відповідно до статті 1 Закону України "Про відходи" є будь-якими речовинами, матеріалами і предметами, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості і не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення і від яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення [6], то зможемо побачити, що дійсно, запровадження екологічного податку сприяло зменшенню утворених відходів у порівнянні з минулими роками. Але поки неможливо оцінити результати запровадження екологічного податку, оскільки пройшло недостатньо часу для досягнення результатів.

Аналізуючи дані рисунка 1, варто відмітити, що лише з 2007 року по 2009 рік та з 2010 по 2012 роки спостерігається тенденція до зменшення обсягу утворених

відходів. Також особливу увагу варто приділити тому факту, що до 2010 року менше 50 % відходів розміщувалося у спеціально відведених місцях, і лише у 2010 році цей показник сягнув 80,38%, а у 2011 році — 61,9 %.

До 2010 року Державним комітетом статистики не проводився облік утворених відходів четвертого класу небезпечності, які є малонебезпечними відходами. Обсяг утворених малонебезпечних відходів за 2010—2012 роки склав 417531,9 тис. тонн, 446206,7 тис. тонн та 449358,7 тис. тонн відповідно. Обсяги утворених відходів четвертого класу перевищують обсяги відходів першого — третього класів майже у 200 разів. Зазначимо, що на суттєве збільшення обсягів утворених відходів вплинуло також те, що почали вести облік утворених відходів домогосподарствами, починаючи з 2011 року.

Рентний підхід до екологічного податку з впровадженням Податкового кодексу не застосовано, оскільки ні абсолютна, ні диференційна рента не знайшли повного відображення у складі екологічного податку. Науковець О. Веклич абсолютну ренту виділяла у складі збору за забруднення навколишнього природного середовища при здійсненні викидів забруднюючих речовин у межах встановлених лімітів [4, с. 32]. Дійсно, у разі здійснення викидів забруднюючих речовин у межах встановлених лімітів шкоди навколишньому природному середовищу задається у такому розмірі, що не впливає на нормальний процес відтворення навколишнього природного середовища. Таким чином, суб'єкт господарювання-забруднювач використовує право власності на певну територію, якій властиві певні природні якості. Одержуючи при цьому доходи від володіння власністю з певними природними якостями, створюється екологічна рента, яка і підлягає вилученню за допомогою природно-ресурсного платежу — збору за забруднення навколишнього природного середовища. На сьогоднішній день — це екологічний податок.

Але, незважаючи на існування абсолютної ренти як складової збору за забруднення навколишнього природного середовища, сутність поняття рента порушено. Оскільки відповідно до Постанови КМУ "Про затвердження Порядку встановлення нормативів збору за забруднення навколишнього природного середовища і стягнення цього збору" збір за забруднення навколишнього природного середовища включався до складу витрат підприємства, тобто включався до собівартості і сплачувався не за рахунок прибутку підприємства, а переносився на споживача продукції, що створена даним суб'єктом господарювання — забруднювачем.

З прийняттям Податкового кодексу України та запровадженням екологічного податку уся сума екологічного податку включається до витрат підприємства і не сплачується за рахунок прибутку. Тобто рентний підхід у складі екологічного податку відсутній.

Абсолютна рента повинна вилучатися за допомогою екологічного податку та обов'язково справлятися за рахунок прибутку підприємства.

Для підвищення екологічної ефективності даного податку, на наш погляд, необхідно змінити ставку та коефіцієнти до ставки екологічного податку з урахуванням рентного підходу, який полягає у тому, що:

1) абсолютна рента повинна відображатися у складі екологічного податку, який повинен стягуватися з прибутку підприємств за здійснення забруднення навколишнього природного середовища у межах лімітів, що не заподіють шкоди навколишньому природному середовищу;

2) диференційна рента повинна відображатися у складі екологічного податку у вигляді коефіцієнтів, що враховують місце здійснених викидів забруднюючих речовин або розміщених відходів;

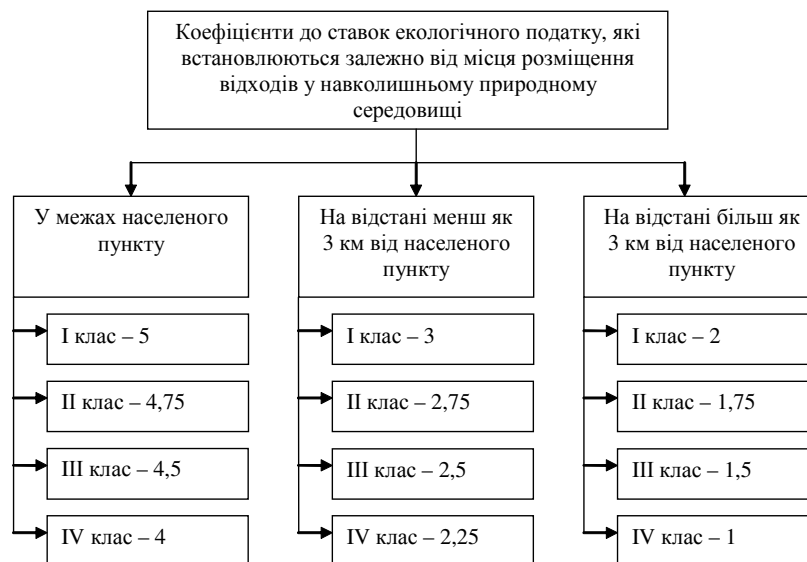


Рис. 2. Коефіцієнти до ставок екологічного податку, які встановлюються залежно від місця розміщення відходів у навколишньому природному середовищі

* розроблено автором.

3) диференційна рента II повинна відобразитися у складі екологічного податку за рахунок проведення аналізу та експертних оцінок, що нададуть змогу отримати інформацію щодо розміру додаткових вкладень капіталу та віддачі від цього.

Об'єктом нашого дослідження стануть коефіцієнти, що враховують місце розміщення відходів. Відповідно до Закону України "Про відходи" розміщення відходів повинно здійснюватися з урахуванням вимог екологічного, земельного та природоохоронного законодавства.

У залежності від класу небезпечності відходів встановлюються окремі вимоги до їх розміщення. В Податковому кодексі при розрахунку екологічного податку застосовуються підвищуючі коефіцієнти, які залежать від місця розташування зони розміщення відходів. На сьогоднішній день дані коефіцієнти не змінилися, вони залишилися такими ж, як і були для збору за забруднення навколишнього природного середовища та складають:

- 1) у межах населеного пункту або на відстані менш ніж 3 км від таких меж — 3;
- 2) на відстані від 3 км і більше від меж населеного пункту — 1.

Ці коефіцієнти застосовуються незалежно від класу безпеки відходів. На наш погляд, цей аспект потрібно переглянути з урахуванням рентного підходу, а саме диференційної ренти I, що буде пов'язано з місцезнаходженням розміщених відходів, оскільки певний клас безпеки має різний вплив на екологічний стан країни. Застосовувати однакові підвищуючі коефіцієнти до різних класів безпеки відходів необгрунтовано. Вважаємо, що ці коефіцієнти доцільно поділити не на дві групи, а на три. Окремо повинні бути розроблені коефіцієнти для місць розташування відходів в межах населеного пункту та за межами населеного пункту в залежності від відстані місця розміщення відходів. Таким чином, коефіцієнти повинні бути розроблені для окремих класів безпеки відходів та за трьома місцями розміщення (рис. 2).

Використовуючи імітаційне моделювання (програму IThink) визначимо, на скільки доходи Зведеного бюджету могли б збільшитися за рахунок запровадження розроблених коефіцієнтів.

Припустимо, що кількість утворених відходів є однаковою як у межах населеного пункту, поза межами на відстані 3 км та більше ніж 3 км та складає одну тону.

Відмітимо, що при розробці моделі було розраховано два варіанти з урахуванням коефіцієнтів, запропо-

нованих Податковим кодексом України, та з урахуванням коефіцієнтів, що пропонуємо ми.

За результатами проведеного імітаційного моделювання отримано такі результати (табл. 1).

1) за заданих умов у разі розміщення відходів кожного рівня небезпечності у межах населеного пункту, за межами на відстані менш ніж 3 км та більш ніж 3 км, надходження екологічного податку з урахуванням коефіцієнтів, що передбачені Податковим кодексом України, складуть 6031,23 грн.;

2) за заданих умов у разі розміщення відходів кожного рівня небезпечності у межах населеного пункту, за межами на відстані менш ніж 3 км та більш ніж 3 км, надходження екологічного податку з урахуванням коефіцієнтів, розроблених нами, складуть 8578,84 грн.;

3) у цілому надходження екологічного податку за рахунок запропонованих коефіцієнтів можуть збільшитися на 42,24 %, що відбудеться за рахунок:

— при розміщенні відходів в межах населеного пункту надходження екологічного податку збільшаться в цілому на 66,18 %, за рахунок усіх класів небезпечності відходів;

— при розміщенні відходів за межами населеного пункту на відстані менш ніж 3 км надходження екологічного податку зменшаться в цілому на 0,5 %. Особливо зменшаться надходження екологічного податку за розміщення відходів четвертого класу безпеки;

— при розміщенні відходів за межами населеного пункту на відстані більш ніж 3 км надходження екологічного податку збільшаться в цілому на 98,38 %. При цьому зменшаться надходження екологічного податку за розміщення відходів четвертого класу безпеки на 44,92 %, оскільки ми вважаємо, що відходи четвертого класу безпеки, що розташовані більш ніж за 3 км від населеного пункту, не впливають негативно на навколишнє природне середовище населеного пункту. А надходження від розміщення відходів першого класу безпеки збільшаться на 100 % у зв'язку з тим, що шкода від відходів першого класу небезпечності для навколишнього природного середовища досить велика та негативно впливає на навколишнє природне середовище населеного пункту.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

За результатами проведеного імітаційного моделювання вважаємо, що запропоновані коефіцієнти є більш обгрунтованими відносно можливої заподіяної шкоди

Таблиця 1. Результати імітаційного моделювання впровадження коефіцієнтів до ставок екологічного податку

Місце розміщення відходів	Рівень небезпечності відходів	Прогнозні надходження екологічного податку з урахуванням коефіцієнтів, встановлених відповідно до:		Зміни, за рахунок використання рекомендацій автора	
		Податкового кодексу України станом на 19.01.2013 р., грн.	Рекомендацій автора, грн.	+/-, грн.	+/-, %
1	2	3	4	5=4-3	6=5/3*100
У межах населеного пункту	I клас	2467,56	4112,6	1645,04	66,67
	II клас	89,88	142,31	52,43	58,33
	III клас	22,56	33,84	11,28	50,00
	IV клас	3,05	3,87	0,82	26,89
	Загалом	2583,05	4292,62	1709,57	66,18
На відстані менш ніж 3 км від населеного пункту	I клас	2467,56	2467,56	0	0
	II клас	89,88	82,39	-7,49	-8,33
	III клас	22,56	18,8	-3,76	-16,67
	IV клас	4,39	2,65	-1,74	-39,64
	Загалом	2584,39	2571,4	-12,99	-0,50
На відстані більш ніж 3 км від населеного пункту	I клас	822,52	1645,04	822,52	100,00
	II клас	29,96	52,43	22,47	75,00
	III клас	7,52	11,28	3,76	50,00
	IV клас	1,87	1,03	-0,84	-44,92
	Загалом	861,87	1709,78	847,91	98,38
Всього		6031,23	8578,84	2547,61	42,24

* розроблено автором на основі даних, отриманих за результатами імітаційного моделювання.

навколишньому природному середовищу від розміщення відходів та враховують рентний підхід. Використання запропонованих коефіцієнтів забезпечить врахування рентного підходу при розрахунку екологічного податку, який справляється за розміщення відходів, що є основою обґрунтованого визначення природно-ресурсних платежів та запорукою забезпечення сталого еколого-економічного розвитку країни. Об'єктом подальших наукових розробок з досліджуваного питання стане підвищення екологічної ефективності даного податку за рахунок застосування рентного підходу при розробці ставок екологічного податку та механізму вилучення даного податку.

Література:

1. Итоговый документ: материалы конференции ["Будущее, которого мы хотим"], (Рио-де-Жанейро, Бразилия 20—22 июня 2012 года) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ecoleague.net/5623003-169-2631.html>
2. Боронос В.М. Екологічна рента і проблема платності використання асиміляційного потенціалу навколишнього природного середовища / В.М. Боронос // Вісник СумДУ. Серія Економіка — 2010. — №1 — С. 107—114.
3. Шерстобитова Л.В. Экологическая рента земельных ресурсов территории / Л.В. Шерстобитова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/327/image/327-239.pdf>
4. Веклич О.О. Фінансові інструменти вилучення екологічної ренти / О.О. Веклич // Економіка України. — 2008. — № 9 — С. 27—37.
5. Маслюківська О.П. Використання податку на викиди діоксиду вуглецю як інструмент енергозбережен-

ня в Україні / О.П. Маслюківська // Економіка природокористування та охорони довкілля / Зб. наук праць РВПС України НАН України. — К.: РВПС України НАН України, 2007. — С. 174—180.

6. Закон України "Про відходи" № 187/98-ВР: станом на 18.11.2012 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/187/98>

References:

1. "The final document" (2012), materialy konferencii [Conference Proceedings], "Budushhee, kotorogo my hotim" [The future we want], available at: <http://www.ecoleague.net/5623003-169-2631.html> (Accessed 20 Sep 2013).
2. Boronos, V.M. (2010), "Environmental annuity payment and the problem of the use of assimilative capacity of the environment", Visnyk SumDU. Seriya Ekonomika, vol. 1, pp. 107—114
3. Sherstobitova, L.V. (2009), "Ecological rent of land territory", available at: <http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/327/image/327-239.pdf> (Accessed 20 Sep 2013).
4. Veklych, O.O. (2008) "Financial instruments removal the ecological rent", Ekonomika Ukrainy, vol. 9, pp. 27 — 37
5. Masliukivs'ka, O.P. (2007) "Use of tax on carbon dioxide emissions as a tool for energy efficiency in Ukraine", Ekonomika pryrodokorystuvannia ta okhorony dovkillia / Zb. nauk prats' RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, pp. 174 — 180
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "On Waste", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/187/98> (Accessed 24 Sep 2013).

Стаття надійшла до редакції 08.10.2013 р.